

На шляху до конкурентоспроможності дослідницького університету: важливість доступу до інформації

Джеральд Грошек
PhD, професор
Школи бізнесу Університету
«Редлендс», Каліфорнія, США

Анотація

У статті висвітлено місце та значення інформаційного чинника у забезпеченні та нарощенні міжнародної конкурентоспроможності університетів дослідницького типу. Досліджено сучасні тенденції рівня та динаміки публікаційної активності вчених у сфері економічних досліджень. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено важливість міжнародного співробітництва для збільшення кількості публікацій дослідників у відомих економічних журналах. Обґрунтовано необхідність розширення міжнародної співпраці українських учених-економістів із зарубіжними колегами й партнерами з метою нарощення міжнародної конкурентоспроможності дослідницьких університетів України.

Ключові слова: конкурентоспроможність дослідницького університету, публікаційна активність, міжнародне співробітництво у сфері досліджень, електронні джерела інформації.

Кожного року Інститут менеджменту та розвитку (IMD, Швейцарія) складає Щорічник світової конкурентоспроможності, в якому зазначаються рейтинги міжнародної конкурентоспроможності¹. Ряд критеріїв, на яких базується рейтинг, містить понад 330 чинників, що відображають економічні показники та інфраструктурні умови кожної національної економіки. У підмножину інфраструктурних умов входять такі складники, як освітня система та наукові ресурси країни — ключові джерела економічної конкурентоспроможності. Серед критеріальних показників конкурентоспроможності в рейтингу є такі, як якість університетів, управління освітою, а також можливість створення знань і трансферу інновацій між освітою та бізнесом. З кількісного погляду Щорічник світової конкурентоспроможності містить такі показники, як витрати на душу населення у сфері освіти, кількість захищених дисертацій та наукових статей. Інші, якісні показники, охоплюють ефективність мовних навичок, проведення високоякісних досліджень, а також привабливість середовища для дослідників.

Нещодавні дослідження фахівців Світового банку, відомих дослідників вищої освіти Ф. Альтбаха і Дж. Салмі^{2, 3} зосередили увагу на внеску дослідницьких університетів у соціальний, економічний й політичний прогрес через розвиток людського капіталу, створення знань та генерацію технологій. Для всіх країн спроможність підтримувати й зберігати здатність до інновацій разом із досвідом застосування та передавання знань є невід’ємними елементами в побудові продуктивного, гнучкого та конкурентного еко-

¹ IMD. (2011). World competitiveness yearbook. Lausanne: IMD.

² World Bank. (2002). Constructing knowledge societies: New challenges for tertiary education. Washington DC: World Bank.

³ Altbach, P. G., & Salmi, J., (2011). The road to academic excellence: The making of world-class research universities. Washington DC: World Bank.

номічного середовища. Як наслідок, розвинуті країни і такі, що розвиваються, стикнулися з необхідністю залучення іноземного капіталу в освітній сектор, задля чого стали приділяти більше уваги питанням реформування вищої освіти загалом і дослідницьких університетів зокрема.

Україна не є винятком у цій сфері та потрапляє також під вплив вказаних глобальних сил. З-поміж 59 країн у рейтингу IMD 2011 наша держава посіла 57 місце за рівнем міжнародної конкурентоспроможності, отримавши 51,45 бала з можливих 100. Оцінка конкурентоспроможності України корелюється з кількісними та якісними показниками освітніх ресурсів та наукових результатів. Наприклад, рівень наукових праць на одну душу населення в Україні (46 статей на 1 млн жителів) нижчий, ніж у середньому в Західній Європі (569), Північній Америці (534), Японії (450), Східній Європі (90) та Середньому Сході (61), але більший, ніж в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні (39), Південній Америці (31) та Африці (9). Як наслідок, дані свідчать про те, що українські дослідницькі інститути потребують поліпшення умов для проведення якісних і конкурентних наукових досліджень.

Пошук шляхів поліпшення ситуації виходить за межі технічних і точних наук та передбачає перебування в площині економічних й управлінських дисциплін. Як провідний український дослідницький навчальний заклад у сфері економіки, фінансів, бізнесу, менеджменту та права, Київський національний економічний університет (КНЕУ) відіграє важливу роль у розвитку економічних досліджень відповідно до міжнародних стандартів. У місії університету задекларовано відповідальність за «... внесок у розвиток суспільства за допомогою наукових досліджень, створення і поширення нових знань та підготовки конкурентоспроможних фахівців та творчих особистостей». Саме в досвіді інших європейських університетів у сфері економічних досліджень КНЕУ може знайти модель, щоб підвищити свій рейтинг міжнародної конкурентоспроможності. І саме проведення фахівцями КНЕУ конкурентних досліджень та їх поширення в європейській і глобальній мережі можуть дати необхідний результат.

У сфері економіки протягом багатьох років домінували наукові дослідження авторів з університетів Північної Америки. Відомі дослідники А. Кардосо, П. Гумарес і К. Зіммерман повідомляють про частку статей, опублікованих в економічних журналах дослідників з Північної Америки, що становила 66 % у 1991 р. проти 24 % для західноєвропейських учених, 3 % — азійських і менше 1 % — африкансь-

ких¹. До 2006 р. авторство західноєвропейських економістів зросло в економічних журналах до 40%, в результаті чого було скорочено розрив із північноамериканськими колегами, відносна присутність яких в публікаціях скоротилася до 45 %. Частка Азії збільшилася до 9 %. Незважаючи на збільшення кількості авторів у широкому колі економічних журналів, у провідних світових виданнях відбулося значно менше змін. У найпрестижніших журналах частка статей північноамериканських економістів лише незначно скоротилася — до 76 % з 81 %, а західноєвропейських — збільшилася до 22 % з 14 % у період між 1991 і 2006 рр.

Зростання частки західноєвропейських авторів у великій кількості економічних журналів — це результат підвищення продуктивності окремих дослідників, а також збільшення кількості відомих економічних журналів для публікування. У період між 1991—1995 та 2002—2006 рр. скандинавські країни наздоганяли або й випереджали США за кількістю статей, опублікованих в економічних журналах, на душу населення. Однак, незважаючи на такі зрушення, рівень публікаційної активності в Західній Європі залишається, щонайменше, вдвічі меншим за такий у США. Суттєвою рисою розширення авторства західноєвропейських економістів у глобальному масштабі є більш інтенсивне поширення міжнародного співробітництва серед авторів.

У табл. 1 порівнюється питома вага статей авторів, які були залучені до міжнародного співробітництва протягом 1991—1996 до 2002—2006 рр. (мається на увазі публікація наукових статей за авторства міжнародного колективу дослідників). Економісти з західноєвропейських університетів розширили частку власних досліджень, пов'язаних з міжнародними проектами, при цьому значне зростання було виявлено серед учених Данії (128,3 %), Нідерландів (89 %), Великої Британії (87,7 %) та Німеччини (82,5 %). Американські та канадські економісти також розширили межі досліджень за національні кордони (77,2 % та 39,2 % приросту відповідно), тоді як серед японських авторів був виявлений незначний спад.

Щодо статей, опублікованих у провідних економічних журналах за період 2002—2006 рр., то поширення міжнародного співробітництва є ще більш яскраво вираженим. Беручи до уваги, що економічні дослідження за охопленням та масштабами дедалі частіше стають результатом

¹ Cardoso, A. R., Guimaraes, P., & Zimmermann, K. F. (2010). Trends in economic research: An international perspective. IZA Discussion Paper No. 4785, Bonn: Institute for the Study of Labor.

Таблиця 1

ЧАСТКА СТАТЕЙ МІЖНАРОДНИХ КОЛЕКТИВІВ ДОСЛІДНИКІВ В ЕКОНОМІЧНИХ ЖУРНАЛАХ ЗА КРАЇНОЮ ПОХОДЖЕННЯ АВТОРІВ

Країни	Частка опублікованих статей в усіх журналах за роками			У провідних журналах, 2001—2006 рр. (середній %)
	1991—1996 рр. (середній %)	2001—2006 рр. (середній %)	Зміна за період, %	
Австрія	25,0	43,6	74,4	54,5
Бельгія	42,9	56,7	32,2	92,0
Данія	18,7	42,7	128,3	70,0
Франція	38,5	45,7	18,7	59,3
Німеччина	19,4	35,4	82,5	67,2
Італія	31,9	43,8	37,3	76,2
Нідерланди	20,9	39,5	89,0	52,1
Норвегія	18,8	30,8	63,8	86,7
Іспанія	32,8	35,3	7,6	65,3
Швеція	20,2	29,5	46,0	55,6
Швейцарія	33,1	46,6	40,8	77,8
Велика Британія	17,9	33,6	87,7	57,9
США	9,2	16,3	77,2	17,9
Канада	28,8	40,1	39,2	58,4
Японія	21,0	20,5	-2,4	39,4

міжнародної співпраці, університетам і вченим усього світу стає необхідним інтегруватися у глобальну наукову мережу. Вплив цього чинника особливо важливий для економістів з невеликих країн.

Результати регресійного аналізу (табл. 2) демонструють, що частка статей із залученням до міжнародного співробітництва відіграє важливе значення і перебуває у зворотній залежності від кількості населення країни, про що свідчать отримані від'ємні значення оціненого параметра «Населення» в моделі (у випадку з усіма журналами — «-4,981»; з найкращими журналами — «-3,066»). Отже, економісти з невеликих країн більшою мірою покладаються на міжнародне співробітництво для просування своїх досліджень і досягнення можливості публікування у відомих економічних журналах. Для таких держав, як Україна, результати вказують на необхідність розширення співробітництва з економістами за межами національних кордонів як спосіб здійснити свій вклад у процес розвитку економічних досліджень.

Зростання міжнародного співробітництва між авторами великих і малих країн є, без сумніву,

результатом досягнень у сфері інформаційних і комунікаційних технологій. За останні 20 років технологічні інновації та політичні реформи відкрили можливість миттєвої комунікації між дослідниками на великих відстанях, більш легкого доступу до баз даних і журналів в електронному форматі, розвитку глобальних дослідницьких мереж і в тому числі поширенню англійської мови як глобальної мови економічного дискурсу. Таким чином, економісти отримали змогу тісніше співпрацювати зі своїми зарубіжними колегами і мають більше можливостей разом здійснювати проекти для просування спільних інтересів у науці. Дж. Салмі у своїй праці «Виклики заснування університетів світового класу» (2009 р.) визначає такі три взаємозв'язані джерела успіху у розвитку та підтримці найкращого дослідницького університету¹. На додаток до підтримки талановитих викладачів і студентів та здійснення інституційного управління, що забезпечує гнучкість і новаторство, успішні університети повинні забезпечити ресурси для проведення досліджень сві-

¹ Sabmi, J. (2009). The challenge of establishing world-class universities. Washington DC: World Bank.

Таблиця 2

**РЕЗУЛЬТАТИ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ СТАТИСТИЧНОГО ЗВ'ЯЗКУ
МІЖ ПУБЛІКАЦІЙНОЮ АКТИВНІСТЮ МІЖНАРОДНИХ КОЛЕКТИВІВ ДОСЛІДНИКІВ
ТА РОЗМІРОМ КРАЇН, З ЯКИХ ПОХОДЯТЬ АВТОРИ (ЛІНІЙНА МОДЕЛЬ)**

	Усі журнали, $n = 15$		Найкращі журнали, $n = 15$	
	Параметр (оцінка)	t -стат	Параметр (оцінка)	t -стат
Константа	239,99	4,326	244,159	5,179
Населення	-4,981	-3,471	-3,066	-4,197

тового рівня і створити сприятливе середовище для навчання. Чи не найважливішим з-поміж цих ресурсів є вільний доступ до міжнародних дослідницьких баз даних.

Як і для європейських колег, дуже важливим є те, аби українські вищі навчальні заклади, зокрема й КНЕУ, інтегрувалися в більш широку міжнародну науково-дослідну мережу. Під час візитів автора статті до КНЕУ в 2010 і 2011 рр.

стало очевидно, що викладачі і студенти стикаються з обмеженим доступом до стандартних дослідницьких інструментів, доступних для їхніх зарубіжних колег. З метою забезпечення ресурсів, необхідних для проведення досліджень та сприяння середовищу навчання, у табл. 3 розміщено частковий перелік електронних ресурсів (журналів, баз даних, посилань), які широко використовуються в економічних науках.

Таблиця 3

ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Джерела	Контент
ABI/INFORM	Наукові статті в галузі менеджменту, новини індустрії та інформація про компанії
Alternative Press Index	Газети, журнали та періодичні видання, пов'язані з політикою та економікою
Business Source Complete	Повні тексти понад 1120 ділових видань
Cairn	196 журналів у галузі гуманітарних та соціальних наук (повні тексти з 1999 р.)
EBSCO HOST Research Databases	Бібліографічні та повнотекстові бази даних у галузі гуманітарних та соціальних наук, медицини та охорони здоров'я
EconLit	Журнали, книги і робочі документи з економіки.
EIU Market Indicators & Forecasts	Моніторинг економічних показників, враховуючи показники інфраструктури, споживання, фінансовий сектор, статистику робочої сили, здоров'я, політичної структури та інші показники для більш ніж 60 країн і регіональних угруповань
ESDS — European statistics	Інформація щодо статистики, яка надається на веб-сайті Statistical Office. Користувачі мають доступ через посилання на статистичні бази даних Eurostat, на вибіркові публікації на задану тематику та інші корисні ресурси
EZBElektronische Zeitschriftenbibliothek (Бібліотека електронних журналів)	Проект бібліотеки при університеті Регензбурга, який спрямований на створення списку повних текстів наукових і навчальних електронних журналів

Закінчення табл. 3

База даних	Сутність
FirstSearch	Колекція навчальних журналів від Мережевого центру комп'ютерних бібліотек OCLC
Global Market Information Database	Об'єднує всю базу даних Euromonitor
JSTOR	Міжпредметний навчальний електронний каталог
Kompass World	Характеристика 1,8 млн компаній у більш ніж 72 країнах світу та 23 млн товарів, що виробляються в них
Lexis-Nexis Academic Universe	Повний текст статей, інформація про компанії та галузі
New Palgrave Dictionary of Economics Online	Економічний інтернет-словник, який містить повний текст восьмитомного друкованого видання словника економічних термінів, що тематично розподілені за класифікацією JEL
Oxford Handbooks Online: Business and Management	27 тематичних збірок, в центрі уваги яких: бізнес, ділові групи, менеджмент людських ресурсів, інформаційно-комунікаційні технології, інновації, міжнародний бізнес тощо.
Oxford Scholarship Online: Business and Management	Збірка електронних книжок передових авторів про бізнес і менеджмент (історія, менеджмент, науковий менеджмент, людські ресурси, інформаційні технології, інновації, політична економія та ін.)
Oxford Scholarship Online: Economics and Finance	Колекція електронних книжок від передових авторів зі сфери економіки і фінансів (історія, міжнародна торгівля, макро- і мікроекономіка та ін.)
ProQuest	Загальна база даних. Пошук інформації в широкому спектрі тем (наука, країнознавство, соціальні науки та ін.)
SCOPUS	База даних бібліографій і цитат наукової літератури
World Bank Data Catalog	База даних Світового банку